

Väikesed võidavad siis, kui toimitakse targalt

Jumala Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel. Aamen.

Jumal on meie varjupaik ja tugevus, meie abimees kitsikuses ja kergest leitav. Sellepärast me ei karda, kui maa liiguks asemelt ja mäed kõiguksid merede põhjas. Möllaku ja vahutagu tema veed, värisegu tema mäed tema ülevusest! /-/ Vägede Issand on meiega, Jaakobi Jumal on meile kindlaks kaitseks. Tulge ja vaadake Issanda tegusid, /-/, kes lõpetab sõjad maailma otsani, murrab katki ammu ja raiub puruks piigi ja põletab (sõja)vankrid ära tulega. (Jumal ütleb:) "Jätke järele ja teadke, et mina olen Jumal, kõrge rahvaste seas, kõrge maa peal!" Vägede Issand on meiega, Jaakobi Jumal on meile kindlaks varjupaigaks. Aamen.

Piiblitekst Ps 46

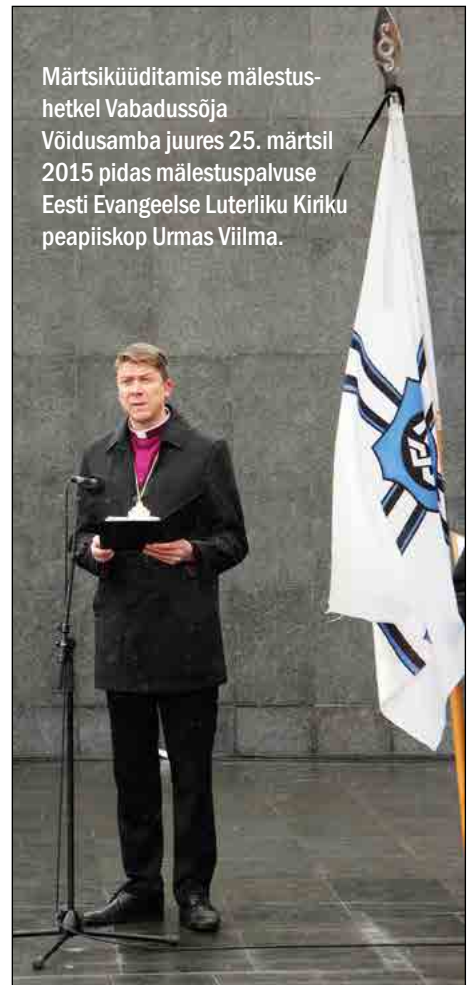
Me elame ärevakstegeval ajal. Meie vahetus läheduses toimub sõda. Rahu-tuid sõnumeid saame mitmest muust maailma piirkonnast. Kurja ja võimuihkava inimese loomus ei ole kogu inimkonna ajaloo jooksul muutunud. Kurja vastu astumiseks tuleb teha julgeid otsuseid, valida pooli, otsida liitlasi ja vajadusel tuua ka ohvreid. Meie esiisad ja -emad seisid omal ajal mitmel korral sarnaste kaalukate otsuste langetamise ees: kas kuulutada välja Eesti Vabariik olukorras, kus üks okupatsioon andis ruumi teisele või mitte; kas asuda võitlusse oma maa ja rahva vabaduse eest või mitte. Need olid valikud, mille tegemisel pandi kaalukausile kogu maa ja rahva saatuse ning neil otsustel oli oma hind. Pärast Punaarmee sissetungi Eestisse 1940. aastal algas nõukogude okupatsioon, mille vältel kaotas eesti rahvas repressioonide tagajärjel tapetute ja hukkunuina üle kaheksandiku oma sõjaeelset ühest miljonist. Täna mõtleme eriti ligi 21 000 märtsiküditatu peale ja mälestame kõiki, kes surid

võõrsil. Igal asjal on oma aeg. Siis oli aeg kannatusteks! Veerandsaja aasta eest saabus aeg uueks vabaduseks. Kas suudame seda hoida? Kas oskame? Väikesed võidavad siis, kui toimitakse targalt ja kaalutletult ning otsitakse liitlasi. Täna on need eeldused täidetud. Annaks Jumal, et me ei pea enam seisma riigi ja rahvana silmitsi meid ajaloo kurnanud sõdade, küüditamiste ja muude repressioonidega. Aamen.

Issand Jumal, me täname Sind armu ja pikameelsuse eest, millega Sa meie maad ja rahvast oled kandnud ja aidanud. Mõtleme mälestades kõigi nende peale, kes meie isamaad kaitstes on pidanud jätma võitlusse oma elu, ning nende peale, kes süütuks kannatasid Siberis. Mõtleme leinas neile, kes jäidki sinna, kust tagasi ei tulda. Täname kõigi nende eest, kellele Sa tegid võimalikuks koju naasta. Anna, et see ohver, mis toodud sai, leiaks meie seas väarikat austamist ja lugupidamist. Aga üle kõige anna meile usku Sinusse, et kogu rahvas ühes oma juhtidega võiks teenida üksteist Sinu armastuses siin Maarjamaal. Aamen.

Palve

Märtsiküüditamise mälestus-
hetkel Vabadussõja
Võidusamba juures 25. märtsil
2015 pidas mälestuspalvuse
Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku
peapiiskop Urmas Viilma.

Fotod: Heidi Tooming

25. märtsil 2015

Märtsiküüditamise aastapäeval 25. märtsil Tallinnas Vabadussõja Võidusamba jalamil.

Foto: Heidi Tooming

Lörtsihelbene ja tuulevaikne ilm võttis vastu 25. märtsil Vabadussõja Võidusamba jalamile kogunejaid.

Siseminister Hanno Pevkur meenutas Marie Underi hingestatud luuleridu oma kodudest jõhkralt võõrale maale surema viidud sõpradele-tuttavatele, keda enam kunagi näha ei õnnestunud, kuid kes teda varjuna saatsid.

Helisevate kirikukellade saatel pidas mälestuspalvuse Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku peapiiskop Urmas Viilma.

Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Oispuu pühendas oma pika pöördumise kommunismiohvrite memoriaali rajamise vajadusele Tallinna kesklinna.

Võidusammas pärjati riiklike pärgadega "Eesti rahvalt", Tallinna linnalt, Eesti Evangeelselt Luterlikult Kirikult. Diplomaatilise korpuse pärja asetas Moldova suursaadik Victor Guzun. Rohkete lillede ja pärgade seadjate hulgas olid kultuuriminister Urve Tiidus ja Riigikogu liige Laine Randjärv. Eraldiseisjana asetas rahvusvärvides mälestuspärja IRL esindus.

Politsei- ja Piirivalveameti orkestrit dirigeeris Hando Põldmäe. Soovijad said pärast ametlikku tseremooniat osaleda Jaani kirikus kontsert-mõtisklusel ning mälestusküünalde süütamisel ohvritele Vabaduse väljakul.

Mälestusreisaku ajal mõtlesin sellele, et kõigil, kel õnnestus küüditamispaikade põrgust eluga Nõukogude Eestisse tagasi pääseda, oli tühjade kätega väga raske uut elu alustada. Paljude silmis on siiani kurbus kaotatud kodude pärast, mida enamik küüditatutest pole tagasi saanudki, sest inimelu kestvus on olnud lühem kui õigluse sammud.

Me ei unusta ülekohtu, ometi oleme tänulikud elades vabana vabas Eestis ja õnnelikud oma riigi saavutuste üle.

Anne Eenpalu
Memento Tallinna Ühenduse volikogu esinaine

Küünalde süütamine Tartus Raekoja platsil.

Foto: Piret Tartu

Harjumaa represseeritud kogunesid Keila jaama mälestuskivi juurde. Kõnet peab linnapea Enno Fels.

Foto: H. Ivaski kogust

Allkirjastati koostööd tugevdav kokkulepe

21. jaanuaril 2015 toimus Siseministeeriumis pidulik tseremoonia koostöökokkuleppe sõlmimiseks. Selle kokkuleppe eesmärk on tugevdada koostööd Siseministeeriumiga represseeritud ühendavate organisatsioonide abistamisel, represseeritute mälestuste jäädvustamisel ja repressioonide ning vabadusvõitluse ajaloo uurimisega seotud tegevuse arendamisel.

Ministeerium eraldab Eesti Represseeritute Abistamise Fondile igal aastal riigieelarvest vastavalt koostatud tegevusplaanile ning sõlmitud aastalepingule tegevustoetuse.

Ministeerium kaasab represseeritute esindajaid meie valdkonda puudutavate õigusaktide ning plaanide koostamise või muutmise protsessi. Mõlemad pooled, nii ministeerium kui represseeritute ja vabadusvõitlejate organisatsioonid, suunavad oma tegevust selliselt, et tõsta Eesti elanike

Leppe allkirjastasid siseminister Hanno Pevkur ja represseeritute fondi juhatuse liige Peep Varju.

Foto: Merje Klopets

ja rahvusvahelise üldsuse teadlikkust meie rahva vastu suunatud kuritegude ja esmaajoonelise inimsusevastaste kuritegude suhtes.

Koostöökokkulepe on pikemaajaline ja sõlmiti viieks aastaks kuni 31. detsember 2020.

Mälestus- ja leinapäev Tartus

25. märtsil 2015 kell 11.00 algas Tartus EELK Pauluse kirikus leinajumalateenistus, kus mälestati 1949. aasta märtsiküüditamise ohvreid ning kõiki võõrvõimude ohvreid. Samal ajal algas ka lippude pidulik sissetoomine taastatud Pauluse kirikusse. Sinimustvalget lippu kandis Tartu Memento esimees Enn Tarto ning Tartu Memento lippu Tartu Memento juhatuse liige Jaan Haring. Leinajumalateenistust viisid läbi EELKi piiskop Joel Luhamets ja EELK Tartu Pauluse koguduse õpetaja Kristjan Luhamets. Teenistuse ajal oli Enn Tarto asemel pikalt lipuvalves vabadusvõitleja Mart Niklus. Kirikus oli palju rahvast, nende seas nii mentolasi kui meile kaasatundjaid. Piiskop Joel Luhametsa ja õpetaja Kristjan Luhametsa poolt läbiviidud leinajumalateenistus kujunes väga südamlikuks.

Kell 11.45 lahkuti kirikust ning suunduti väarikas rongkäigus mööda Riia tänavale kõnniteed mälestusmärki Rukkilille (Pepleri 27) juurde, kus kell 12.00 algas mälestus- ja leinapäev. Ürituse eest vastutavaks isikuks oli Tartu Memento juhatuse liige Endel Uudevald. Mälestusmärgi juurde asetati aegsasti palju küünlaid. Kell 12.00 lauldi Eesti Vabariigi hümn. Seejärel palus Tartu Memento esimees Enn Tarto mälestada hukkunuid leinaseisakuga. Leinati 1949. aasta märtsiküüditamise ohvreid, kõiki küüditamiste ohvreid, kõiki Eesti eest võidelnud kogu maailmas, nii natsismi- kui kommunist-

miohvreid, Eesti eest võidelnud relvavendi, metsavendi, õpilasvabadusvõitlejaid, avalik-õiguslike vahenditega Eesti eest võidelnud ning meie keskelt pidevalt lahkuvaid kaasvõitlejaid ning kaaskannatajaid. Seejärel esines Enn Tarto lühikese sissejuhatava sõnavõtuga, milles ta tuletas veelkord meelde, et 1949. aastal üle 20 tuhande inimese Siberisse küüditamine on aegumatu inimsusevastane kuritegu. Küüditati eelkõige naisi, lapsi ja vanureid. Umbes 3000 neist ei pöördunud enam elusalt tagasi. Mehed olid valdavalt sõjas langenud või olid juba vangilaagrites. Tarto mainis ka oma kõnes, et NSV Liit oli Teise maailmasõja võitnud ning sõja kaotajad maksid NSV Liidule. Ehkki kogu NSV Liidus töötasid vangilaagrites sajad tuhanded inimesed, oli võimudel siiski vaja läbi viia massiküüditamine, et veelkord röövida inimesi, neid hirmutada ja alustada sundkollektiviseerimist. Ning mis peamine – alustada alistatud rahva, eestlaste muutmist vähemusrahvaks oma ajaloolisel kodumaal.

Seejärel sai sõna Tartu Linnavolikogu ja Tartu Linnavalituse poolt professor Aadu Must. Ta rõhutas, et arhiivides on palju materjale võõrvõimu represseeritud kohta ning märtsiküüditamine oli suur sõjaväeline operatsioon, mille tarbeks toodi Eestisse üle 10 000 sõjaväelase. Peale kõnede pidamist toimus pärgade asetamine. Leinapärgad asetati IRLi Tartu piirkonna ning Tartumaa maavalituse

poolt. Eesti Kaitseliidu Tartu maleva pealiku major Kalle Köhleri juhtimisel asetati pidulikult Tartu Maleva kaitseliitlaste ja Naiskodukaitse leinapärg. Seejärel asetati pärja Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste esindus. Leinajate hulgas oli ka noori ning oma pärja asetasi korporatsioon Vironia esindajad. Tartu Memento poolt asetati pärja Tartu Memento juhatuse liige Valve Luuka ning Enn Tarto. Seejärel asetati leinakimpe ja süütasid küünlaid paljud kohalolnud. Ansambel Vanad Viisid laulis laule 1949. aasta küüditamise mälestamiseks, sealhulgas “Kodumaaga hüvastijätu”. Vastavalt väljakujunenud traditsioonile mälestati ka 1944. aasta 26. ja 27. märtsil punavägede poolt toime pandud Tartu pommitamises hukkunuid. Ürituse lõppedes suundusid Tartu Memento liikmed ning kaasrepresseeritud Tartu Memento juhatuse liikme Valve Luuka ettepanekul Kotka keldrisse, et puhata, kuulata laule ning vahetada mälestusi.

25. märtsi õhtul kell 18.00 olid paljud Tartu mentolased kaasavõetud kalmuküünaltega Raekoja platsil, kus toimus MTÜ Tulipisara, Eesti Üliõpilaskondade Liidu ja Eesti Noorteühenduste Liidu korraldatud mälestusüritus. Kastiga tõi Tartu Memento poolt küünlaid Endel Uudevald. Põhiliselt olid aga küünalde süütajateks õpilased ja üliõpilased. Suur, suur tänu noortele, et nad pole meid unustanud! Aidaku meid Jumal!

Allikas: Tartu Memento Teataja

Roma locuta est. Causa non est finita!*

Aga okupatsioonikahjude mälestusmärke meil ei ole. Käiakse pargis Kalevipoja mamma juures.

(Jüri Arrak aastalõpuintervjuus
Postimehele 30.12.2014)

Valitsus on kõnelnud: „kommunismiohvrite memoriaal ja ohvitseride (ilmselt nende, kes pole kommunismiohvid) mälestusmärk tuleb Tallinna Maarjamäele“. Aastaks 2018. Nii lõpetas 29. jaanuari kabinetinõupidamine üle nelja aasta pikkuse memoriaalivao ajamise, mille kontseptuaalne alus näib olevat inimeste lepitamine kurva saatusega, kurjusega traumeeritute aitamine vaimse tasakaalu poole ja pillkude suunamine tulevikku. Umbes nagu lõunanaabrite Koknese *Liktehdärzi* ('saatusseaia') puhul, kus leidub Pisarate oja, Hõbedane loojang, tulevikku juhatav Õunapuupuiestee ja tulevikku minevikust lahutav Amfiteater. Olen väga kaugel läti rahva otseosalusel aegamööda tegelikkuses teostuva ettevõtmise üle ironiseerimisest. See on Väina jõe võimsusele toetatud suurejooneline, rahustav, maailmas eksisteerinud kurjuse üle ajaloo lõpus mediteerima kutsuv rahupaik, tundeküllane ülev rajatis, mida tema laadis on raske – ehk võimatugi – ületada.

Ehk tuleks sellist looduse vägevusega meeli rahustavat ja leina lepitavat mälestamisviisi rakendada ka meil? Pannes vaid Väina jõe vastu näiteks meie kõrge pankranniku? Vist nii liikusidki mitme meie mälestusmärgi 2011. a. ideekonkursilise ja ka žürii mõtted. Võidutöö: Koit Ojaliiv, „Mälutulbad“, Maarjamäe.

Pärast Kultuuriministeeriumi poolt memoriaaliasja kui ühe kunstiprojekti ajamist (kuidas teisiti pidanukski Kultuuriministeerium asja ajama?) kirjeldatud vahetulemuseni ärkasid seni kõrvalejätud, keda meil seniajani KGB-liku eufemismiga represseerituteks nimetatakse. Sovetiterrori veel elus olevad ohvid niisiis. Neil tekkis tunne, et asi nagu puudutaks kuigipalju ka neid, vähemalt kui kodanikke, kes mures oma riigi tuleviku pärast.

Sest ajalugu ju vahepeal ei maganud ega tahtnud midagi teada oma lõpust.

Õndsas usu, et kurjus on ajaloost kadunud, et lisaks kahes maailmasõjas põhjalikult läbipekstuna prügimäele saadetud saksa imperialismile on imepärasel kombel ise sinna komberdanud ka vene oma, lükkas asjade tegelik käik ümber.

Paljudel „represseeritutel“ hakkas seepärast idanema mõte, et vähemalt sama palju (või koguni rohkem) kui looduskaunist paika, kus (ja kõrgkunstilist sümbolit, mille juures) otsida lepitust oma kurva saatusega ning leinata oma hukkunud *kalleid* (piltlikult öeldes – nutumüüri), **vajame hoiatavat memoriaali, mis selgelt osutaks kurjategijale, hoiaks roima ulatuse käegakatsutavana maailma silmees ja hoiataks selle kordumise eest.** Jättes mõrvarite ja elude lõhkujate jõugu ülendamata müstiliseks Saatuseks ja toore tapmise peitmata ei-tea-mis põhjusel „hukkumise“ taha.

On ju teada, et klassi(viha)sotsialistid, erinevalt rahvus(viha)sotsialistidest, pole jätnud järelepõlvedele juurdepääsetavatesse paikadesse maha oma tapataristu jäänukmonumente, auschwitz-birkenausid. Nende auschwitzid on kaugemel ligipääsuta kõnnumaadel. Need klassisotsialistide surmalaagrid aga olid palju tootlikumad, tõhusamad ja tulusamad kui rahvussotsialistide omad, kuigi piinrikas energiavajakuga tapmine (mis näis isesuremisena) neis võttis rohkem aega kui gaasikambri. (Pliid ja vaske säästva ning surmamisprotsessis veel puitu, vasemaaki jm tulusat saada lubava tapameetodi rakendamise teadlikkus ilmnes väga selgelt ühe „represseerijast“ lapsesuu vastusest mu esimese küüdituse kaasohvrite Koolide pereisa Elmari esmareageeringule, kui 1941. a. 14. juuni varahommikul nende koju tungiti: „Me ei lähe oma kodust kuhugi, laske või siinsamas maha“, mis kõlas nii: „Teiesuguste peale värvilisi metalle ei raisata. Teie surete ise.“).

Selline ohvrite valdav „isesuremine“ võimaldab kurjategijate järglastel ja nende tänapäevastel kasulikel idiootidel (chiesadel, bäckmanidel jmt) toonaseid roimi pisendada või olematuks rääkida. Rajades oma valele Stalini vördjaliku ühiskonnakorralduse ihalu- ning sellele omakorda vene imperialismi uue ähvardava tõusu.

Selle tõusu läbilõikamiseks on meil praktiliselt vaid üks tee – viimasel sajandil Venemaal peremehetsejate julmuse ja ohtlikkuse selgitamine maailmale. Pidevalt, veenvalt ja vaieldamatute faktide varal. Et ohu mõistmine tõstaks võimalikult paljud inimesed jõuliselt vene imperialismi uut jultunud tõusu tõkestama. (Teine tee, mis osutus tõhusaks saksa imperialismi puhul, – põhjalik läbipeksmine maailmasõdades – ei ole vist see, mida keegi võiks tänapäeva maailmalõpupurelvade olemasolul soovida.)

Kõike seda arvestades tuleks meie memoriaal rajada viisil, milleni on oma Mälutulpade ideed edasi arendades jõudnud Koit Ojaliiv. Sammastena, mis kannavad kõigi ohvrite nimesid. Need kivvi jäädvustatud kümned tuhanded dokumenteeritud nimed, varustatuna sünniaastatega (surnuks „represseeritutel“ ka surma-aastatega) näitavad objektiivselt, igasuguse propagandavarjundita, toimunud kuritöö koletislikkust – iga nimerea taga kümnetest tuhandetest on süütult tapetu või kellegi mõttetult rikutud elu.

Selline suure tõendusjõuga rajatis peab paiknema kohas, kus ta jääb silma igale kaugelt või lähedalt meile saabunud inimesele. Sõpra veenab ta selles, et kaevanduse-kanaarilind ei häälitse asjalt, kahtlejat aitab kallutada tõe poole. Vaenulik valetaja on parandamatu, kuid pisut vaigistada võib ehk tedagi.

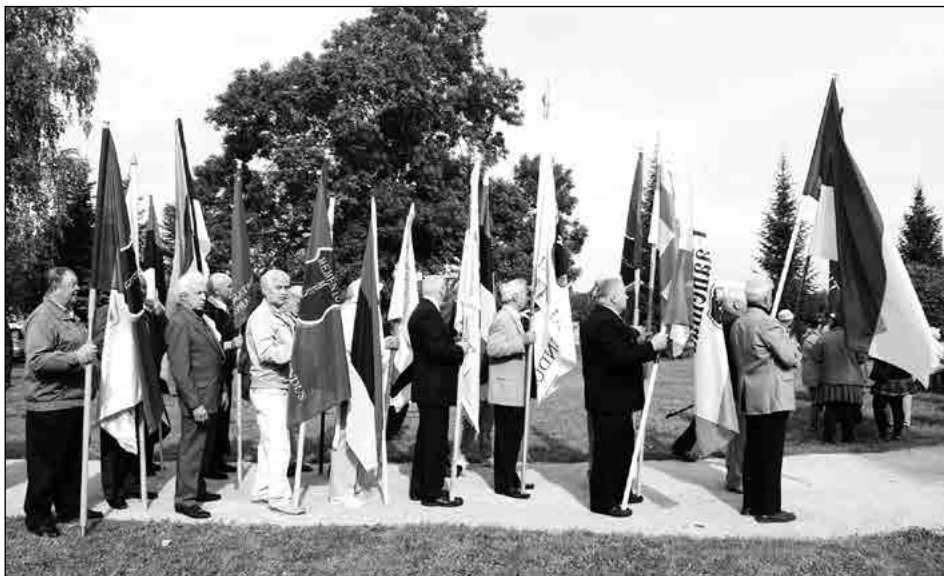
Kohana tundub väga sobiv igapäevale hõlpsalt juurdepääsetav Hirvepark, mida on selliseks pidanud ka president Ilves. Diskreetselt, kuid mõjuvat lahendust, mille K. Ojaliiv on seal loonud, saab Vanalinna kaitsetsoonile viidates sobimatuks pidada ainult sihiliku takistamissoovi olemasolul.

Loodame, et valitsus mõtleb järele. Et *causa non est finita*.

Heido Ots,
Memento liige

* Id. k. *Roma locuta est. Casa non est finita* – eesti k.: Rooma on kõnelnud. Asi ei ole lõpetatud. Autor parafraaseerib Augustinuse ütlust „Rooma (s.o paavsti kuuria) on kõnelnud, asi on seega lõpetatud. Siin niisiis – valitsus on küll kõnelnud, aga asi ei ole seega lõpetatud.“

Mälestuspäeval Pilistveres 23. augustil 2014

Mis sai toetusavaldusest Ukrainale?

K. Raude kiri S. Kannikesele:

Austatud erakorraline ja täievoliline suursaadik härra Sulev Kannike

Eile, 23. augustil 2014, võtsid Pilistveres kommunistliku genotsiidi ohvrite mälestuspäeva tähistamisele (korraldaja Eesti Memento Liit) kogunenud inimesed üle Eestimaa vastu järgneva avalduse:

„Meie, nõukogude võimu poolt repressseeritud eestimaalased, kommunistliku genotsiidi ohvrite mälestuspäevast osavõtjad, toetame Ukraina Ülemrada esimehe Oleksandr Turtšõnovi, Ukraina Presidendi Petro Porošenko, Ukraina Peaministri Arseni Jatsenjuki ja Ukraina Valitsuse võitlust oma kodumaa vabaduse, iseseisvuse ja territoriaalse terviklikkuse kaitsel. Soovime Ukraina rahvale üksmeelt võidu saavutamisel ja konstitutsioonilise korra kehtestamisel Ida-Ukrainas, edu ülemrada erakorralistel valimistel ning liitumisel Euroopa Liiduga. Oleme koos teiega! 23.08.2014 Pilistveres, Eesti Vabariik.“

Härra suursaadik! Palun Teie abi avalduse teksti tõlkimisel ukraina keelde ja selle edastamisel härradele Oleksandr Turtšõnovile, Petro Porošenkole ja Arseni Jatsenjukile.

*Lugupidamisega,
Kuno Raude, Riigikogu VII koosseisu ja
Memento Tallinna Ühenduse liige,
avalduse teksti autor.*

Kuno Raude jätkab 2015. aastal:

...Mäletame selgelt, kui oluline oli iga toetusavaldus Balti riikide vabadusvõitlusele möödunud sajandi kaheksakümnendate lõpus ja üheksakümnendate alguses... 24. augustil 2014 saatis avalduse autor vastuvõetud dokumendi Eesti suursaadikule Ukrainas Sulev Kannikesele palvega selle edastamiseks Ukraina juhtidele. Vaikus. 26.08.2014 korraldati palvet. Vaikus. 31. augustil 2014 tehti Memento Liidu ja Memento piirkondlike organisatsioonide juhtidele ettepanek omapoolsete järelepärimiste esitamiseks Eesti suursaadikule Ukrainas. Vaikus. Ma ei tea, miks või kelle näpunäidetel jättis suursaadik Eesti repressseeritute ühisavalduse Ukraina juhtidele ja nende kaudu Ukraina rahvale edasi andmata. Raske on uskuda, et iseseisvusaastad on muutnud eestlased immuunseks võõrale valule, et oleme jätnud tähelepanuta endiste saatusekaaslaste elulised mured. Et meile ei paku huvi meie enda julgeolek!

Fotod: EML kogu

Kohtumised Sinimägedes

Foto erakogust

Saabumas on suvi ja nagu ikka toimub juulikuu viimasel nädalal ka Eesti eest kunagi võidelnud veteranide kokkutulek Sinimägedes. Need kokkutulekud on toimunud juba 1994. aastast alates. Olid 24. juulil Auveres alanud ja 26. juulil Sinimägedes jätkunud ju kõige raskemad lahingud, mis Eesti pinnal kunagi peetud ja mälestus tänaseks juba 71 aastat tagasi toimunud ei ole sellest osa võtnud, nüüdseks keskmiselt juba umbes 90-aastaste veel elusolevate veteranide hinges kustunud. Meeleheitlikult läbi murda üritanud Nõukogude 2. löögiarmee koos 8. armeega jooksis verest tühjaks, kuid rinde jäi paigale. Sinimägede lahing ei olnud oluline mitte ainult Eestile, vaid seda jälgiti vägagi tähelepanelikult ka soomlaste poolt, sest kaotus Sinimägede all ja Eesti põhjaranniku langemine Nõukogude Liidu vägede valdusse ei oleks tähendanud mitte ainult Eesti kiiret vallutamist venelaste poolt, vaid oleks paratamatult viinud ka Soome kiirele kapituleerumisele.

Seega võiks arvata, et tunnustus ja tänusõnad nii Eesti kui ka Soome valitsuse ja rahva poolt neile noortele meestele, kes tol ajal oma elu ja tervise riskides panid vaatamata rasketele kaotustele vastu vastase raevukatele rünnakutele ja jäid paigale, on igati kohased. Vanemate põlvkondade eestlaste poolt ongi Eesti eest võidelnud mehi kui eesti vabadusvõitlejaid üldiselt tunnustatud, ehkki olude sunnil on see tunnustus olnud vaikne, rohkem omadevaheline asi. Nõukogude Eesti ajal ei olnud Saksa sõ-

javäes teeninud meeste avalik tunnustamine ju võimalik. Siis olid kunagised võitlejad ju neetud fašistid. Nüüdseks, kui kunagi võidelnud meestest ja nende tunnustajatest valdav osa on juba manala teedele siirdunud, on olud Eestis taasiseisvumisega küll muutunud, kuid avalikku, ametlikku tunnustamist valitsuse tasandil siiski tulnud ei ole. Ilmselt on nõukogudeaegne koolis õpitu eestlaste nooremate põlvkondade hinges oma töö teinud ja Saksa armees teenimise must plekk koos valitsejate hirmuga – mida lääneriigid ja Venemaa küll ütlevad – suurel määral summutanud julguse Eesti riigi ja rahva eest võidelnuid väärilt tunnustada.

Kõige suuremat kisa Sinimägede kokkutuleku puhul on alati tõstnud Venemaa. Selle kära motoks on ikka ja alati olnud – Eestis austatakse fašiste. Eestis toimub fašismi taassünd. See süüdistus on eeskätt mõeldud Eesti mustamiseks välisriikide silmis ja on paljudele lääneriikide kodanikele, kes Eesti ajaloo ja Eestis käesoleval ajal toimuvaga praktiliselt kursis ei ole, mõnevõrra ka „peale läinud“. On ju fašistide ja natside kuriteod üldtuntuks saanud ja hukkamõistmist leidnud kogu maailmas. Ja miks siis mitte taunida neonatsiste, kes Eestis ahistavad endise tubli II maailmasõja liitlase, Nõukogude Liidu kunagisi kodanikke, venelasi. Samuti teenib selline propaganda ilmselt ka eesmärki Eestit seesmiselt destabiliseerida, õhutades vastastikust viha eestlaste ja Eestis elavate

venelaste vahel.

Paraku on Eesti võimuorganid ja ajakirjandus ka ise neid süüdistusi aeg-ajalt toetanud. Selle asemel, et välismaalastele selgitada, et fašism selles mõttes, nagu lääneriigid seda tunnevad, ja fašism Venemaa mõistes on kaks hoopis isasja ja mitte mingit natsismi või fašismi taassündi Eestis ei toimu, on Eesti valitsusjuhid hoopis ise aidanud fašismisüüdistust suurendada. Ereda näitena võib siin tuua kunagise Eesti peaministri J. Partsi käitumise Lihula sündmuste ajal. Oli tema ju see, kes esimesena hädakisa tõstis ja 2004. aasta suvel Lihula surnuaiale langenuitele mälestussamba püstitajaid fašismis süüdistas ning isegi Kaitseliidu liikmetel keelas vabadusvõitlejate üritustest osavõtmise. Kui juba Eesti peaminister ise väidab, et Eestis tegutsevad fašistid, miks ei peaks siis ülejäänud maailm seda uskuma.

Igal mehel on oma tõde. Meie, Eesti vabadusvõitlejate tõde on see, et sellist parteid või rahvaliikumist, mille ideoloogia langeks kokku või oleks kokku langenud klassikalise fašistliku ideoloogiaga, ei ole Eestis mitte kunagi olnud ja ei ole ka praegu. Ideoloogia ja valitsemismeetodite osas on stalinistlikul ja ka tänapäeva Venemaal fašismiga tunduvalt rohkem ühist. Fašismisüüdistus Venemaa poolt väljendatuna põhineb aga sellel, et Stalin laiendas omal ajal suvaliselt fašismi mõistet, nimetades fašistideks kõiki neid, kes Venemaa poliitikat heaks ei kiida või on julgenud Venemaa vastu võidelda. Lihtne ja selge. Fašisti

nime saamiseks ei pea sa fašistlikku või natsionaalsotsialistlikku ideoloogiat tunnustama. Piisab sellest, kui sa venelaste tegusid heaks ei kiida, rääkimata nende vastu võitlemisest. Sellisele määratlusele on truuks jäänud ka tänapäeva Venemaa valitsejad. Ideoloogiaga ei ole siin mitte midagi pistmist.

Mõelda vaid, kui lihtsaks teeb see fašistide määratlemise – eestlased sõdisid venelaste vastu (mis sest, et oma kodumaa kaitseks) – tähendab, on fašistid. Nüüd mälestavad nad oma langenud kaaslast – seega tegelevad fašismi ülistamisega Eestis.

Kui rääkida asjadest nii nagu nad olid, siis teatavasti tingis eestlaste võitlemise sakslaste poolt Nõukogude Liidu poolt aastatel 1940 – 1941 Eestis kehtestatud terrorirežiim. Massilised arreteerimised, arreteeritute ilma kohtuta hukkamised ja eriti rohkem kui 10 000 inimese küüditamine tegi eestlastele vägagi ruttu selgeks, et nõukogude võimu kestmine Eestis tähendab eesti rahva hävingut ja selle vastu tuleb iga hinna eest võidelda. Selleks oli vaja aga liitlast. Kahjuks osutusid riigid, keda Eesti pidas enne II maailmasõda oma sõpradeks, ajaloo keerdkäikude tõttu nüüd teisel pool rinnet olevaiks ja toetasid sõjas hoopis Nõukogude Liitu. Ja nii juhtuski, et eestlastel, kes saajandite kogemuste põhjal sakslasi eriti ei armastanud, tuli häda sunnil hakata sakslastega koos sõdima. Relvi ja toetust oli vaja ja teisi liitlast võitluses Nõukogude Liidu vastu eestlastel neil aegadel lihtsalt ei olnud. Elu tingis, et tuli lähtuda vanarahva ütlusest: häda korral võib Kuradi väljaajamiseks kasutada ka Peltsebuli abi. Oldi relvavennad, kuid mitte ideekaaslased. Salamisi loodeti, et Saksa-amaa ja Venemaa klopivad ennast vastastikku vaeseomaks, nii et sõja lõppedes oleks võimalik Eesti iseseisvus taastada. Lootusi selleks andis ka Atlandi harta.

Paraku – läks, nagu ta läks. Sõda lõppes Nõukogude Liidu ja lääneriikide võiduga ja need, kelle peale Eesti oli lootnud, andsid kogu Ida-Euroopa koos Eestiga, Atlandi hartale lihtsalt sülitades, Nõukogude Liidule rahulikult ära. Järgnes 50 aastat nõukogude okupatsiooni Eestis. Enamikul meestest, kes Eesti taasiseseisvuse eest olid võidelnud, tuli aastaid viibida nõukogude vangilaagrites ja kannatada kõikvõimalikke repressioone. Olid nad ju nõukogude terminoloogia järgi fašistid, mis sest, et natsionaalsotsialistliku partei liikmeid nende hulgas ei olnud.

Võttis aega, mis võttis, aga Nõukogude Liit varises kokku ja Eesti taasiseseisvus. See oli kunagi Eesti eest sõdinud meeste jaoks suur rõõm, võiks öelda, et eluunistuse täitumine. Loodeti, et nüüd saab ülekohus tasutud ja järgneb Eesti

eest võidelnud meestele ehk mingisugunegi tunnustus. Ei, ega midagi erilist ei oodatud. Riik oli ju vaene ja piisanud oleks ka valitsusepoolsest tõdemusest – poisid, te tegite omal ajal mehetegusid! Kuid mida ei tulnud, seda ei tulnud. Kui algul, n.ö. esimeses eufooriatuhinas mõni valitsuse asjamees püüdis ehk midagi selles suhtes teha, siis üsna pea sai selgeks, et paariad jäävad paariateks. Eesti valitsus ei saanud ju riskida sellega, et anda välisriikidele põhjust etteheideteks fašismisõdalaste tunnustamise pärast. Vabadusvõitlejad jäid üksi ja Eesti valitsejad ja valitsused püüdsid iga hinna eest nendest distantseeruda. Ka ajakirjandus ei olnud kunagisi sõdureid halvustavate artiklite avaldamisega eriti kitsi.

Leiti poliitiliselt hoopis ohutum tee. Selleks sai Memento liikumine. Ka välismaalastel polnud midagi ütelda, kui eestlased kurtsid, kui raske ja ebaõiglane oli elu nõukogude võimu all olnud, kuidas eestlasti oli kiusatud ja kui suured olid eesti rahva kaotused nõukogude repressioonide tõttu olnud. Nii siis otsustati valitsusringkondades nähtavasti edaspidi mängida suurriikide kaastundel ja jääda vaeste kannatanute rolli. See oli palju ohutum, kui Eesti vabaduse eest võidelnud meeste tunnustamine. Ilmselt unustati või ei tõdetud, et maailma kaastunde limiidi olid juudid oma holokaustiga paraku juba hõivanud. Ei tajutud, et riik, kes aina kurdab, kui raske tal on olnud, võib parimal juhul leida ehk pisut kaastunnet, kuid austust enamasti mitte. Seda väärivad need, kes julgevad oma õiguste eest seista.

On kahju, et Eesti valitsejad ei osanud (või ei tahtnud) tõdeda, et Eesti olukorda sõja ajal ei iseloomusta mitte ainult kümnetesse tuhandetesse ulatuv Nõukogude Liidu poolt repressioonide passiivsete kannatajate arv, kelle mälestus ja kannatused kahtlemata väärivad tunnustamist, vaid Eestis leidis ka üle 70 000 mehe, kes julgesid relva võtta ja Eesti vabaduse eest võidelda. Mis sest, et olude sunnil vales mündris, kuid põhimõtteliselt õige asja eest. Nende meeste mälestamine ja tunnustamine on enamasti jäänud aga Eesti Vabadusvõitlejate Liitu koondunud kunagiste sõdurite eralõbuks. Valitsus ennast nendesse asjadesse ametlikult ei ole seganud.

Veelgi enam – oleme jõudnud nii kaugel, et vastavalt käesoleval ajal Eesti Kaitseväes kehtivale veterani määratlusele kunagi Eesti eest võidelnud sõdureid enam veteranideks ei peeta. Nendeks saavad olla ainult missioonidel käinud või käesoleval ajal teenistuses vigastada saanud sõdurid. Tundub naljakana, sest et kui lähtuda näiteks lahingute raskusest ja oma ning

vastaspoole kaotustest, oli veidi üle kahe nädala kestnud Sinimägede lahingus tublisti rohkem tõelist sõda kui kõikides seni toimunud eesti palgasõdurite missioonides kokku. Liatigi kaitssti Sinimägedes otseselt Eestit, missioonidel pole Eesti kaitsmisega aga rohkem pistmist, kui et püütakse saavutada selle maailma vägevate sõprust ja toetust võimaliku sõja korral.

Ja nii ongi siis eesti sõjaveteranide hulgas vägagi populaarseks saanud Sinimägede kokkutulekud kogu aeg toimunud 20. (eesti) diviisi veteranide organiseerimisel ja korraldusel. Valitsusorganid ei ole nende kokkutulekutega tegelenud, küll on aga mõningat abi saadud kohalikele võimuorganitelt. Valitsuse esindajaid neil kokkutulekutel osalenud ei ole, reeglina on kohal viibinud aga vene reporterid, et toimuvat jäädvustada ja hiljem vene meedias siis kurta ja maailmale pasundada, et näe, eesti fašistid muudkui mälestavad SS-mehi ja tõstavad fašismi uuesti ausse.

Kuid hunt nendega – kunagised sõdurid ja ka vanem eestlaste põlvkond teab, kuidas lugu tegelikult on ja mida tähendas nende meeste võitlus, mille eesmärgiks oli Eesti iseseisvuse taastamine, kunagi Eestile. Siin ei ole häbenemiseks põhjust, sellele vaatamata et seekord sõda kaotati. Eestlaste mehemeelt ja võitlusvõimet pidid tunnustama nii vastased kui ka liitlased.

Paraku on vahepealsed nõukogude okupatsiooniaastad, aga samuti ka peale Eesti taasiseseisvumist maailmas valitsenud üleüldine arvamus, et sõjad on edaspidiseks läbi, eesti nooremate põlvkondade kaitsetahet mõnevõrra vähenetanud, kuid viimasel ajal on selles suhtes jälle paranemist märgata. Sellepärast on kunagiste sõjaveteranide hinges siiski lootus, et kunagi vanaisade poolt lauldud sõdurilaul:

*Aeg sangarid kõik unustab
ja tandrind tasandab.*

*Ja surnupeahu sõdurist
vaid tuul kord jutustab*

tulevikus tõeks ei saa, vaid et eesti rahva hulgas leidub alati mehi, kes vajadusel on Eesti vabadust relv käes ka oma elu ja tervisega riskides valmis kaitsma. Eesti juhtkond peaks aga mõistma, et meie noorte kaitsetahte kasvatamiseks ei tohiks Eesti valitsus ennast välisriikide arvamustest mõjutada lasta ja meie vabaduse eest võidelnud meestest arglikult, saba jalge vahel distantseeruda. Ainult julgelt tõtt rääkides ja kunagisi sõdureid tunnustades on võimalik meie noortele näidata, et Eesti hindab oma meeste mehemeelt ja oma kaitsjaid ei unusta.

*Hendrik Arro
Kunagine 11. Öölahingulennugrupi
3. lennusalga lendur*

Märtsiküüditamist mälestati näituse, mälestushetke ja palvusega

24. märtsil avasime Kullamaa raamatukogus märtsiküüditamisele pühendatud näitused „Haapsalu Vabadussõja mälestussammas vanadel fotodel“ ja „Siberi ehitised, joonistatud postkaardid Siberist ja Memento tänapäev“. Sama näitus oli 20. veebruarist ka Lihula raamatukogus.

Märtsiküüditamise aastapäeva ennelõunal kogunes Risti raudteejaama juurde, kus seisab Eesti uhkeim küüditatutele püstitatud mälestusmärk, üle 80 inimese. Represseeritute nimel kõneles, tänas kokkutulnuid ja asetas mälestuslilled Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste. Sõna võtsid ja lilli asetasisid ka Lääne-Nigula vallavolikogu aseesimees Andres Liiv ja Kullamaa valla abivallavanem Heikki Salm. Kokkutulnud süütasid mälestusküünlaid, südamlilik oli Risti Põhikooli ja lasteaia laste osavõtt üritusest. Auvalves oli liputoimikond Eesti, Läänemaa Memento ja Läänemaa Vabadusvõitlejate Ühenduse lipuga.

Keskpäeval algas mälestusteenistus Haapsalu Toomkirikus, kus teenis piiskop Tiit Salumäe, oreil Lia Salumäe. Küüditatute nimel kõneles Arnold Aljaste ja kinkis kirikule raamatu „Küüditamine Eestist Venemaale 1949“. Naiskodukaitse Lääne ringkonna nimel kõneles esinaine Mare Laide ning asetas Naiskodukaitse esindusega Emaaltarile lilled. Toomkiriku ristimiskabel oli rahvast täis, kõik kokkutulnud süütasid mälestusküünlad. Pärast mälestusteenistust suundus rahvas Haapsalu Vabadussõja mälestussamba juurde. Kaitseliidu Lääne maleva pealik major Mehis Born ja Naiskodukaitse Lääne ringkonna esindus asetas Eesti eest elanud ja elu andnud inimeste mälestuseks mälestuslilled.

Mälestuspäeva aitasid Läänemaal korraldada EELK Haapsalu Püha Johannese kogudus, Läänemaa Memento, Lääne maavalitsus, Haapsalu linnavalitsus, Kaitseliidu Lääne malev, Läänemaa Vabadusvõitlejate Ühendus ja Eesti Endiste Metsavendade Liit.

Heiki Magnus

Risti raudteejaamas.

Foto: Ahto Viigipuu

Haapsalu Vabadussõja mälestussamba juures.

Foto: Arvo Tarmola

Haapsalu Toomkirikus süüdati mälestusküünlad.

Foto: Arvo Tarmola

Läänemaa Memento käis tänuüritusel

27. märtsil osalesime Kaitseliidu Lääne maleva tseremoonial Haapsalu Kultuurikeskuses, kus meie hea sõber ja koostööpartner, kauaaegne Lääne maleva pealik major Arnold Juhans andis maleva lipu uuele pealikule ja läks reservi. Pidulikul üritusel osalesid Kaitseliidu ülem brigaadikindral Meelis Kiili, Kaitseliidu Peastaabi ülem kolonel Ivar Tamm ja Lääne maleva uus pealik major Mehis Born. Kohal olid maakonna, omavalitsuste ja organisatsioonide esindused ning Kaitseliidu ja naiskodukaitse liikmed.

Major Arnold Juhans sai kingituseks riulitäie raamatuid, aga ka tänukivi. Tsitaat ajalehest Läänlane: "Läänemaa Memento esimees Arnold Aljaste kinkis Arnold Juhansile tänukirja asemel tänukivi. "Juba aastates mehana oli minul hirm, et sõnad võivad siin rahva ees sassi minna. Nii togisingi ma tänusõnad kivi sisse. Nii sündiski üks tänukivi," ütles ta."

Heiki Magnus

Tänukivi Arnold Juhansile.

Foto: Arvo Tarmola

NARVA

Memento Narvas

Narva Represseeritute Koondise põhikiri on kinnitatud 23.10.1999. a. ja kehtib tänaseni. Algaastatel olid veidike segased ajad ja vahelduva eduga juhtisid seda mittetulundusühingut represseeritud Sirje Pogorelskaja ja Veera Pätko. Dokumentatsiooni algaastatest on säilinud katkendlikult ning palju materjali on kadunud ja ka palju inimesi on meie hulgast lahkunud.

2003.a. valiti juhatuse esimeheks Rein Kivimäe, liikmeteks Sirje Pogorelskaja ja Liidia Pavlenko. Toimusid traditsioonilised üritused Represseeritute mälestussamba juures Narva raudteejaama lähistel. Ka praegu toimuvad märtsi- ja juunikuus miitingud küüditatute austamiseks ning tavaliselt järgneb sellele koosviibimine kohvilauas. Nendest üritustest võtab enamasti osa kuni 50 inimest. Koosviibijatele esineb alati Narva linnaape, Narva linna sekretär Ants Liimets, Narva Aleksandri kiriku pastor ja keegi represseeritu, kes meenutab kurba möödunud. Tavaliselt suundume pärast miitingut Narva Eesti Seltsi ruumidesse meenutama nõödunud aegu.

7.12.2011.a. valiti uus 5-liikmeline juhatuse. Juhatuse esimeheks valiti Rein Steinfeld, liikmeteks Ülo Korjus, Rein Kivimäe, Ilona Petrova ja Liidia Pavlenko. Ka uue juhatuse ajal jätkuvad Narva mementolaste traditsioonilised ettevõtmised ja kuna meid on vähe (nimekirjas on 38 inimest), siis oma suuremad üritused korraldame koos Narva Eesti Seltsiga. Jõulud, kevadpeod, vastlad ja palju teisi kokkusaamisi teeme ühiselt. Pilstvere mälestuspäeval olime ka viimastel aastatel osalenud.

Tahaks eriliselt, postuumselt ära märkida Jevgeni Smirnovi, kes juba 1988. a. alustas mälestusmärgi rajamise kirjavahetust kõikide instantsidega ja lõpuks see sündiski tänu tema sihikindlale võitlusele.

Meie pere kõige vanem liige Mihhail Fomin saab 94-aastaseks, kõige noorem liige on Andrei Uzin, kes on 59-aastane.

Ilona Petrova ja Ellen Kontratjeva Pilstveres 2014. a.

Rein Kivimäe ja Rein Steinfeld.

Fotod: Rein Steinfeld

JÕGEVAMAA

Märtsiküüditamise mälestuspäev Jõgevamaal

Kell 11.00 toimus mälestusüritus maakonna pealinnas Jõgeval represseeritute mälestuskivi juures. Osa võtsid ka maavanem, linnapea ning Kaitseliidu Jõgeva Maleva esindus. Asetati mälestuskimbud, süüdati küünlad. Päevateemaline keskustelu ja möödunud aegade meenutamine leidis aset B. Alveri muuseumis.

Keskpäeval toimus Põltsamaal mälestusmiiting linnavalitsuse esindajate ning EELK Põltsamaa Niguliste koguduse õpetaja osavõtul küüditatute mälestuskivi juures. Toimus traditsiooniline lilledel panek ja küünalde süütamine.

Saare vallas toimunud üritusel osalesid Saare vallavanem ja volikogu esindaja. Kell 10.00 koguneti väikesele miitingule Saare vallast küüditatute mälestuskivi juurde. Päevateemalise kõne pidas MTÜ Jõgevamaa Represseeritud juhatus aseesimees Ants Aluoja, loeti luuletusi ning seejärel süüdati küünlad. Pärastisel koosviibimisel Kalevipoja muuseumi ruumides andsime üle veel rinnamärke „Eestist küüditatu“ ning täiendamine muuseumi ajalootuba meie küüditatute elulooraamatutega. Päevakohaste lauludega esinesid lasteaialapsed ja memmede ansambel. Vestlusringides meenutati möödunud aegu.

MTÜ Jõgevamaa Represseeritud juhatus

2014. aasta meeleolukas ülemaakonnaline aastalõpuüritus toimus 11. detsembril Mustvee Kultuurikeskuses. Osalejaid, keda oli pea üheksakümmend, tervitasid noored peotantsijad, tütarlasteansambel ja naisansambel.

Võeti kokku 2014. aastal tehtut, anti üle veel rinnamärke „Eestist küüditatu“. Osavõtjad said kaasa ka meie ühingu infokandja „Ešelon“ esimese numbri.

7. detsembril 2014.a toimunud Kaitseliidu Jõgeva Maleva õppuste lõpurivistusel avas Jõgevamaa Represseeritute Ühing Jõgeva Maleva Kirna Õppekeskuse seinal mälestusplaadi punalangevarjuritega peetud mitmepäevases lahingus langenud kolmele omakaitse võitlejale. 18. märtsil 1944 langesid selles piirkonnas toimunud lahingus 36. kompanii ülem Karl Tiimann, kelle abikaasa ja kaks last olid küüditajate kätte langenud 14. juuni 1941.a suurküüditamisel, ning 39. kompanii võitlejad Kalju Kallevee ja Peeter-Aleksander Muuli.

Avamisel osalesid Kaitseliidu Jõgeva Maleva ja Jõgeva Vabadusvõitlejate Ühenduse esindajad.

Fotod: Jõgevamaa Memento kogu

Muuseumi asub juhtima uus meeskond

Alates aprillist hakkavad Tallinna südalinnas asuva Okupatsioonide muuseumi tööd juhtima ja arendama enamiku oma elust vabas riigis elanud uue põlvkonna juhid. Muuseumi tegev-direktoriks saab Merilin Piipuu ning nõukogu täienes kahe uue liikme Sten Tamkivi ja Ott Sarapuu näol.

Okupatsioonide muuseumi asutaja Olga Kistler-Ritso tütre Sylvia Thomp-soni sõnul on uue meeskonna eesmärk laiendada muuseumi fookust ning jutusta-da kogu lugu okupatsioonidest, vastu-panust, vabadusest ning taastumisest.

Merilin Piipuu

“Mis on vabadus?” küsin 9. klassi noorte käest, kes on Okupatsioonide muuseumisse äsja sisse astunud. “Oma rahvus,” kostab esimene. “Oma riik,” ütleb teine. “Iseenesest on see ka vabadus, kui ma saan juua Coca-Colat ja Sprite ‘i,” lisab kolmas noor.

“Ega nad täpselt ei tea, mida see vabadus tähendab, nad pole ju muud näinud,” ütleb seepeale noorte ajalooõpetaja. Kuidas aga mõista okupatsiooni, kui me ei tea, mis on vabadus? On see võimalus rännata mööda maailma? Luua oma ettevõtte või avaldada oma arvamust? Lõppude lõpuks ongi vabadus ju võimalus valida just nimelt see karastusjook! Aga vabadus tähendab ka julgust vastutada.

Okupatsioonide muuseumis käinud kooligrupp oli täis julgeid noori! Nad olid kõik valmis astuma oma rahva eest välja. Aga see Eesti, mida me täna kaitseme, pole see, mille meie emad-isad kakskümmend viis aastat tagasi vabaks laulsid. Me oleme vahepeal palju vaeva näinud, et oma riiki ja vabadust üles ehitada, Eesti maailmakaardile tuua. Ka seda lugu tuleb noortele rääkida!

Okupatsioonide muuseum on võtnud endale eesmärgiks lisaks minevikule kajastada ka tulevikku. Eesti asub maailmas küllaltki ainulaadsel positsioonil, ühendades endas arhailist pärimust ning tulevikku suunatud tehnoloogilisi lähenemisi nagu näiteks Skype, TransferWise ja e-residentsus. Oleme vaatamata läbielatud kannatustele suutnud alati vaadata tulevikku ning hakka-saanud! Oleme olnud loovad ning kasutanud võimalusi, mida vabadus meile pakkunud on.

Okupatsiooniajal üle elatust kõnelemine on aga täna olulisem kui kunagi varem. Neid uhkeid leiutisi ei oleks olnud olemas, kui meie vanavanemad poleks meile õpetanud, mis see vabadus õigupoolest on. Miks seda vaja on ning kuidas seda hoida. Kuidas tööd teha, pingutada, loota ja unistada! Aga neid vanavanemaid jääb kahjuks aja möödudes aina vähemaks, seega jääb õpetaja roll muuseumile. Nüüd tuleb proovida olla üks äärmiselt hea, särav ja innustav õpetaja!

Merilin Piipuu

Märtsiküüditamise aastapäevale pühendatud seminar

Sel aastal tähistasime märtsiküüditamise aastapäeva veidi teisiti. Koostöös Leedu Suursaatkonnaga sai teoks seminar, kus Leedu noored tutvustasid heategevusfondi Jauniems noorteprojekti “Missioon: Siber” ja mälestuslugude kogumise algatusest Eestis rääkis Sihtasutus Unitas.

Leedust oli kohal kaks noort, kes osalesid suvel 2014 Krasnojarskis toimunud ekspeditsioonil. Nad rääkisid sellest, kuidas nad ekspeditsiooni ette valmistasid, kuidas kulges nende teekond Siberis ja mida nad seal ette võtsid.

Projekt “Missioon: Siber” algatati Leedus 2005. aastal eesmärgiga kasvatada noorte ajalooteadlikkust. See ettevõtmine on osutunud väga edukaks, sest juba on toimunud 12 noorte ekspeditsiooni Siberisse, mille käigus on korraldatud rohkem kui 100 leedulaste

matmispaika ja korraldatud kohtumisi kohalike leedulastega.

Mälestuslugude kogumise algatusest Kogu Me Lugu kõnelesid Sihtasutuse Unitas esindajad ja näitasid kahte lühiintervjuud küüditamise ja Siberi mälestustest.

Kogu Me Lugu kogub Nõukogude ja/või Saksa okupatsiooni ajal Eestis elanud, nende võimude eest Eestist põgenenud või nende tegevuse tulemusena Eestisse sattunud eri rahvusest inimeste mälestusi. Kogutud lood salvestatakse videointervjuudena, mida uuritakse, talletatakse ja kasutatakse uuenduslike õppematerjalide loomisel.

Lisainfot projektide kohta: <http://2014.misijasibiras.lt/about-the-project>, www.kogumelugu.ee.

Ülekuulamine Balti Apelli asjus

23. augustil 1979 avalikustati 45 Eesti, Läti ja Leedu kodaniku märgekiri ehk Balti Apell, kus nõuti MRP salaprotokollide avalikustamist ja tühistamist ning tagajärgede likvideerimist ehk Balti riikide iseseisvuse taastamist. Balti Apell levis Läänes uskumatult kiiresti. Rein Taagepera on kirjutanud, et New York Times avaldas Balti Apelli teksti juba 25. augustil 1979. Balti Apell tõlgiti paljudesse keeltesse ja inimesed siinpool raudset eesriiet said sellest teada Lääne raadiojaamade vahendusel. Tippündmus oli mõistagi Otto von Habsburgi eestvedamisel vastu võetud Euroopa Parlamendi otsus 13. jaanuaril 1983, mis tugines Balti Apellile ja kus soovitati Euroopa Liidu liikmesriikidel kaasa aidata kolme Balti riigi rahumeelsele iseseisvuse taastamisele.

Tagantjärele teame, et Hirvepargi ja samasuguste miitinguteni Lätis ja Leedus oli aega veel vaid neli aastat. Kümme aastat pärast Balti Apelli seisime ketis Tallinnast Vilniuseni, ütleb Rein Taagepera ja küsib, kas oluiks Balti ketti Balti Apellita?

Aeg pärast Balti Apelli avalikustamist oli aga vabadusvõitlejatele ränk. Enn Tarto on öelnud, et Nõukogude Liit reageeris läbiotsimiste, ülekuulamiste ja arreteerimistega. Komparteil ja KGB-l oli oma taktika. Kõigepealt arreteeriti Mart Niklus ja Jüri Kukk (1980), mõne aja pärast Lagle Parek, Heiki Ahonen ja Arvo Pesti, Viktor Niitsoo ja alles kõige viimasena Enn Tarto. Nende kohtuprotsesside käigus kutsuti umbes 100 inimest ülekuulamiseks. Arreteerimiste järjekord oli osaliselt tingitud sellest, et julgeolek lootis, et võitluskaaslased lähevad eeluurimise ajal "lõhki" ja tunnistavad üksteise vastu. Midagi sellist ei juhtunud. Enn Tarto oli läbiotsimiste, ülekuulamiste ja vangistustega silmitsi seisnud aastakümneid. Seekord tundis ta, et ring hakkab koomale tõmbuma, kui 1983. aasta jaanuari lõpus pärast Eurooparlamendi otsust toimus jälitus ööpäevaringelt kuni arreteerimiseni 13. septembril 1983.

Kuid tookordsete ülimalt dramaa-

tiliste sündmuste keskel leidis aset ka nõ vahepalu, mis on kohati isegi naljakad. Tahaksin jagada üht neist, mille ma leidsin vabadusvõitlejate põrandaalusest kroonikast Lisandusi Mõtete ja Uudiste Vabale Levikule Eestis. Tegemist on ühe esimese ülekuulamisega Balti Apelli asjus, mis toimus kaks nädalat pärast selle avalikustamist.

Enn Tarto kohtumine Tartu Linna prokuratuuri töötaja Vissakuga.

10. septembril 1979 leidsin oma korteri ukse eest põrandalt Tartu Linna prokuratuuri blanketile kirjutatud kutse. Kutsel oli kirjas, et mul tuleb järgmisel päeval, 11. septembril 1979 ilmuda kell 9.05 Tartu Linna prokuratuuri, Nõukogude väljak 4, III korrus, tuba nr. 8, tel. 338-75. Alla oli kriiputatud "ilmumine kohustuslik, kaasa võtta pass". Veel oli kutsel trükitähtedega kirjutatud sõna Vissak.

Kutse polnud nõuetekohaselt vormistatud. Sellel puudus märge, kellena mind on välja kutsutud – kas süüdistatavana, kahtlustatavana, kannatanuna või tunnistajana. Kutsel polnud ei pitsatit ega ühtegi allkirja. Kuna kutse nõuetekohane vormistamine jättis soovida ning et seda mulle isiklikult, allkirja vastu kätte polnud antud, siis helistasin järgmisel hommikul lehekesel märgitud telefonil. Telefonikõne vastuvõtja, pärast sellekohast pärimist, tutvustas end linna prokuratuuri töötaja Vissakuna. Ütlesin oma nime ja pärisin, kas tema on teadlik kummalisest kirjast minu ukse taga. Vissak vastas, et ta on teadlik ning nõudis, et ma tuleksin viivitamatult prokuratuuri tuba nr. 8. Veel nurises ta, et kui on olemas kutse, siis tuleb tulla, mitte aga helistada. Juhtisin tema tähelepanu asjaolule, et kutse on puudulikult vormistatud ega ole mulle isiklikult kätte antud. Sellele sain vastuseks, et polevatki vaja paremini vormistada. Ilmselt oli Vissak unustanud Eesti NSV KrPK § 131. Pärisin veel, et mis kriminaalasjas ja kellena mind välja kutsutakse. Vissak vastas, et tunnistajana, mis asjus, sellest kuuleb hiljem. Ma oleksin võinud niisugusele kutsel üldsegi mitte reageerida, ent kuna järgmisel päeval, 12. septembril 1979 kell 9.00 pidi algama minu töökohas ameti-

Enn Tarto.

ühingu koosolek, millest osavõttu pidasin tingimata vajalikuks, siis otsustasin enne seda Vissaku juures siiski ära käia. Kartsin, et vastasel korral võib prokuratuur takistada minu osavõttu mainitud koosolekust. Saabusin Tartu Linna prokuratuuri umbes kell 9.30. Esikus istusid kaks erariides optimistliku välimusega meest. Mind nähes hüppasid nad abivalmilt püsti, juhatasid lahkesti kätte toa nr. 8 ukse ning palusid edasi minna tagumisse ruumi. Mina omalt poolt ei ütelnud tundmatutele isikutele ühtegi sõna. Tagumises toas istus umbes 25-30-aastane meesisik, kes pärast minu sellekohast pärimist tutvustas end Tartu Linna prokuratuuri uurija Vissakuna. Ametitunnistust ta ei esitanud, muid andmeid oma isiku kohta ei teatanud. Ütlesin oma nime ja palusin teatada missuguses kriminaalasjas mind tunnistajana välja on kutsutud. Vissak vastas ebamääraselt: "Hiljem", ning palus minu passi. Andsin passi. Ametiisik pani kirjutusmasinasse mitu lehte valget paberit koos kopeeridega ning hakkas hoogsalt trükkima. Kuna mul läks igavaks, siis vaatasin huvi pärast, mida seal trükitakse – selle asemel, et minuga suhelda kui tunnistajaga. Pealkiri oli: "Tartu Linna prokuratuurile", paremal nurgal oli Tarto, Enn Augusti p. jne., ning minu töökoht, elukoht, kes-

kel oli kas avaldus või seletus. Seesugune asjade käik tundus mulle äärmiselt kummalisena. Sm. Vissak trükkis minu nimel mingit dokumenti Tartu Linna prokuratuurile, ilma et ma oleksin seda temalt palunud!

Palusin uuesti selgitada, mis asjus ja kellena mind on välja kutsutud. Selle peale ütles Vissak, et tutvugu ma kõigepealt nende dokumentidega ning ulatas mulle seejärel mõned venekeelsed masinakirjas trükitud lehed. Asusingi mulle esitatud tekstidega tutvuma. Vaevalt sain neile pilgu heita, kui Vissak juba küsis: “Noh – kas on tuttav?” Palusin anda mulle võimalust tutvumiseks.

Esimene tekst oli adresseeritud NSV Liidu, Saksa FV, Saksa DV ja ÜRO peasekretärile ning kirjutatud Molotov-Ribbentropi 23. augusti 1939 lepingu ja selle salajase lisaprotokolliga asjus. Sellele tekstile allakirjutatud nimede tähestikuliselt loetelusse oli trükitud ka minu nimi. Teine tekst oli Mart Nikluse pöördumine avaldusega samas küsimuses NSV Liidu Ülemnõukogu presiidiumi poole.

Umbes 15 minuti vältel tutvusin mõlemaga, niivõrd, kui seda minu vene keele oskus võimaldas. Süveneda ma eriti ei saanud, kuna häirisid Vissaku demonstratiivsed telefonikõned, milles ta rääkis veel samal päeval eelseisvast “operatsioonist”, kuhu oodati isegi abiväge Tallinnast, et siis kahte isikut vahistada. Põgusa tutvumise järel palusin Vissakut seletada, miks ta nende avaldustega tegeleb (need polnud ju Tartu Linna prokuratuurile adresseeritud) ja kas tal on midagi nende avalduste sisu vastu. Vissak vastas: “Praegu ei huvita meid nende dokumentide sisu ja ma ei kavatse teiega hakata selle üle vaidlema. Vastake konkreetset, kas need dokumendid on teile tuttavad. Kas te olete alla kirjutanud esimesele dokumendile?”

Kuna Vissak tekstide sisulise külje vastu huvi ei tundnud, siis pärisin uuesti: “Kas mind süüdistatakse seoses nende tekstidega?” Vastus: “Praegu teid veel ei süüdistata. Andke seletusi selle kohta, kas need dokumendid on teile tuttavad. Kas olete esimesele dokumendile alla kirjutanud või mitte?” Vastasin: “Keeldun Teile seletusi andmast.” Oma keeldumist põhjendasin sellega, et ma pole Tartu Linna prokuratuuri poole pöördunud ning et lühiajalise tutvumise järel esitatud tekstidega ei leidnud ma neis midagi krimi-

naalset. Rõhutasin veelkord, et Vissak esitatud materjalide sisulise külje vastu vähimatki huvi ei tundnud ning leian, et taoliste avalduste esitamise õigus kõige kõrgematele riigivõimu jm. organitele on lubatud kõigile kodanikele ja garanteeritud näiteks NSVL Konstitutsiooni § 49-ga. Vissak: “Ütelge, kas olete esimesele dokumendile alla kirjutanud?” Mina: “Keeldun mulle esitatud tekstide suhtes seletusi andmast”. Vissak: “Kas teist peab aru saama niiviisi, et te ei ütle “ei” ega “ja”?” Mina: “Jah.” Siis võttis Vissak telefonitoru, valis mingi numbriga ja kurtis: “Ta keeldub seletusi andmast, ei ütle “ei” ega “ja””. Veidi hiljem minule: “Siis kirjutage seletuskiri selle kohta, et teie keeldute seletusi andmast.” Mina: “Kas minu või mõne muu tuttava vastu on algatatud kriminaalasi?” Vissak: (ohates) “Raske on algatada, kui keegi midagi ei seleta.” Mina: “Kuna ma leian, et ma pole korda saatnud mingit süütegu, kuna mulle pole samuti teada, et keegi minu tuttavatest oleks seda teinud, siis ei pea ma seletuskirja kirjutamist vajalikuks.” Vissak: “Sellisel juhul kirjutate ma seletuskirja ise.” Vissak askeldas veidi kirjutusmasina juures ja kukkus uuesti hoogsalt trükkima.

Veidi hiljem: Vissak: “Kas te kirjutate alla minu poolt koostatud seletuskirjale?” Mina: “Ma ei tea ju, mida te trükkisite – palun enne näidata, siis räägime allakirjutamisest.” Vissak: “Seletuskirja ei näita ma teile enne, kui lubate, et kirjutate sellele alla.” Mina: “Ma ei saa teile seesugust lubadust anda.” Pidasin sellist tehingut võimatuks ja seadusevastaseks. Ma ju polnud palunud

Vissakut seletuskirja kirjutada, samuti polnud ma talle seletuskirja teksti dikteerinud! Vissak: “Sellisel juhul kirjutate ma seletuskirjale ise alla.” Mina: “Kirjutage, mina teid selles takistada ei saa.” Pean märkima, et ma ei tea siamaani, kelle nimel Vissak seletuskirja kirjutas. Tõenäoliselt kujutas see resümeeid meie lühiajalisest vestlusest.

Lõpetanud kirjatöö, esitas Vissak järgmise küsimuse: “Mis ajast tunnete Mart Niklust?” Mina: “Palun ütelge mulle, kas Mart Nikluse vastu on algatatud kriminaalasi. Palun ütelge, kas mind on kutsutud ülekuulamisele selles kriminaalasi?” Vissak: “Kui teie meile midagi ei seleta, siis meie ei seleta teile samuti.” Mina: “Sellisel juhul pole mul teiega midagi rohkem rääkida. Ma ei pea end teie informatoriks.” (Märkas, et kohtumise jooksul kasutas Vissak mitu korda sõna “meie”). Vissak: “Vanem mees – ise teate, mida teete. Ega meie ei saa sundida teid rääkima.” (Enn Tarto oli 1979. aastal vaid 41 aastane!)

Küsimusele, kas mul on kutse kaasa, vastasin eitavalt. Ma ei olnud kutset kaasa võtnud, kuna soovisin seda säilitada muutmatul kujul. Nüüd kirjutab Vissak välja uue kutse ning märkis sellele, et olin viibinud Tartu Linna prokuratuuris 11. septembril kell 9.35 kuni 10.05. Lisas allkirja ja pitsati.

Vissak: “Nägemiseni.”

Mina: “Head aega.”

Enn Tarto poolt kirja pandud mälu järgi 11. septembril 1979 Tartus

Piret Tarto

IN MEMORIAM

Udo Suurtee 30.08.1930-8.03.2015

Tänavu, kevade kõige kaunimal, soojemal päeval 8. märtsil suikus igavesse unne Memento Ühenduse algatusrühma liige, hea huumorimeele ja aktiivse eluhoiakuga kultuuriinimene Udo Suurtee.

Udo sündis 30. augustil 1930. aastal Põide vallas Ariste külas. Lapsepõlv möödus suhteliselt raskelt, nagu tol ajal maainimestel ikka. Koolitee algas tal Tumala algkoolis ja lõppes Muhu keskkooli viimase klassi viimasel koolivaheajal. Saatuslik 25. märts 1949 sai karmiks päevaks väga paljudele Eesti inimestele ja ka Udo perekonnale. Koos õe Elleni ja emaga küüditati ta Siberisse Novosibirski oblastisse. Isa oli juba mõne aasta olnud Siberi avarustes, teadmata asukohas. Alles hiljem said ema ja lapsed teada, et isa viibis Ida-Siberi kullakaevanduses, kust 100 meest tuli tagasi ainult viis, siin oli Udo isal õnne.

Udo Siberi-aeg oli nagu saatuskaaslastel raskuste ja kannatuste rohke. Kuid tubli noormees õppis kiiresti selgeks traktoristi ameti, töötas algul lihptraktoristina ja veidi hiljem juba traktoribrigaadi brigadirina. Elurõõmsa noorena, kes oskas kasutada pillikeeli ja ema isa poolt antud lauluhäält, kogus ta ümbruskonnas kiiresti populaarsust. Ta oli külas "tegija", teda kutsuti pulmadesse, külapidudele, rääkimata õhtustest jalutuskaikudest küla vahel laulu ja pilli saatel. Sealset külafolkloori tundis ta hästi. Külamaadel ringi rännates kohtas Udo ka üht kaunist, tasakaalukat sakslannat, kellesse ta armus ning kellega kogu eluks kokku jäi. Peresse sündisid kaks poega ja tütar ning hulgaliselt lapselapsi.

Pärast 1953. aastat läks Siberis elu veidi vabamaks. Osa perekondi, kes olid küüditamise käigus lahutatud, võisid jälle kokku saada ning hakkasid liikuma jutud peatsest vabanemisest ja kodumaale sõidust. Aga ikkagi võttis veel kolm aastat, et vabaks saada. 1956. aastal see juhtuski. Ko-

dumaale saabudes tekkisid uued, elamise ja töökoha mured. Peale mõningat segadust valiti elukohaks Elva ja tööalaks maaparandus, Udo töötas mitmeid aastaid ka Karjala-Soomes.

Pärast isa surma hakkas Udo suuremat tähelepanu pöörama sünnikodule, ostis selle kolhoosilt tagasi, tegi sellele täieliku ümberehituse ja asuski elama oma kodutallu.

Udo oli väga aktiivne represseeritute eest võitleja. Ta oli üks Saare maakonna Memento ühenduse loojatest 1989. aastal ning sellest ajast ka juhatuse liige. Tubli kirjamees kirjutas hulgaliselt mälestusi ja vesteid, aga ka artikleid repressioonide ja küüditamiste kohta ning võitles selle eest, et 1. juulil 1941 saartelt järelküüditatud saaksid represseeritute tunnistused. Selle tulemusena teenis ta Vabariigi Presidendi teenetemärgi.

Udot jäävad mälestama tema abikaasa, lapsed, lapselapsed, sõbrad, Siberi-kaaslased. Suur, suur tänu Sulle tehtud töö ja hea huumori eest, positiivse ellusuhtumise eest.

*Memento Liidu juhatuse ja Saare maakonna Memento ühenduse nimel
Rein Väli*

LUULETUS

Puhake, paremad pojad

*Puhake, paremad pojad,
pärjatud olgu te kalm.
Kodule olite kaitseks,
vallina teras ja malm.
Puhake, julgemad kotkad,
lahingus lõppes te lend.
Mälestus jäädav on teile,
venda ei unusta vend.*

*Puhake, ustavad hinged
haavadest valgunud urm
aluse andis, et tärgaks
õitesse vabadusurm.
Võitluses ägedas tuli
Eestile lunastustund.
Haudade põhja teil tänu,
kangelasvennad, head und!*

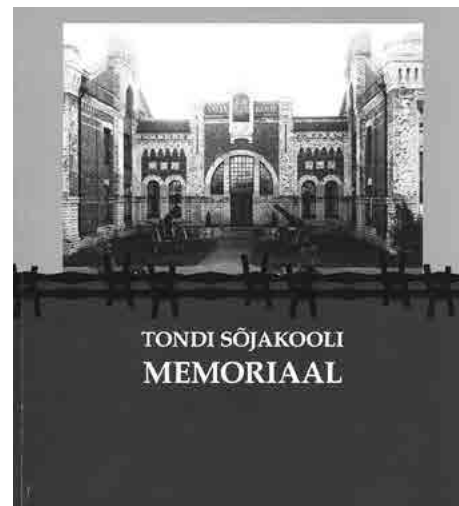
J. Aavik

UUS RAAMAT

Tondi Sõjakooli memoriaal

Raamat on pühendatud aastatel 1924-1991 võitluses langenud, okupatsioonivõimude repressioonides hukatud või hukkunud ja teadmata kadunuks jäänud eesti ohvitseridele, nende Tondil asunud sõjakooli haridusega meeste mälestuse jäädvustamisele järeltulevate põlvkondade jaoks. Tallinnasse, Tondile on plaanis luua langenud Eesti Vabariigi ohvitseridele mälestussammas.

Kuna tekstiruum memoriaali graniitpinnal on piiratud, siis raamatust leiab huviline eluloolised andmed nende ohvitseride kohta. Kokku on raamatus toodud aaste, teenistukoht ning sünni- ja surmaaeg 1770 ohvitseri kohta.

IN MEMORIAM

Endel Palmiste 04.07. 1930–09.12.2014

Meie hulgast on lahkunud kauaaegne Eesti Memento Liidu esimees Endel Palmiste.

Ta sündis 4. juulil 1930 Virumaal Palmse vallas Joandu külas taluperes. Kooliteed alustas ta 1937. aastal Võhma algkoolis, lõpetas Võsul 7. klassi ning jätkas õpinguid Rakvere Kesk-koolis. Keskkooli lõpetas Endel 1949. aastal, sellel traagilisel aastal, kui märt-siküüditamisega jäi Eestis palju kooli-pinke tühjaks. Üks neist lõpuklassist Siberisse viidud ohvritest oli tema pin-ginaaber Eino Eiskop.

Sügisel 1949 astus E. Palmiste Riiklikusse Tarbekunsti Instituuti, kus lõpetas kevadel esimese kursuse. Pärast sõja lõppu Eestis valitsenud massiline terror, metsavendade lahingud kodukülas, kooliõpilaste vastu-panuvõitlus ja Siberisse küüditamine ei jätnud isamaaliselt meelestatud noortele mõju avaldamata. Kontaktid metsavendadega viisid selleni, et tehti ühiselt ettevalmistusi põgenemiseks Rootsi. Kuid totaalse jälitamise ja nuh-kimisega kommunistlikus süsteemis oli selliste plaanide edukas teostamine vähetõenäoline. Nii vahistati E. Palmiste koos klassivenna Evald Rätsepa ja teiste kaaslastega Tallinnas 11. juulil 1950. Süüdistatuna kodumaa reet-mises mõistis 8. detsembril 1950 toi-munud tribunal Endel Palmistele kuri-kuulsa 58. paragrahvi järgi (p.1a, 10 ja 11) 25+5 aastat sunnitööd. Ta saadeti poliitvangide jaoks loodud erirežiimi-ga laagrisse kaugele Magadani. Pärast Stalini surma alanud nn Hruštšovi sulaga hakati poliitvange vabastama ning E. Palmiste vabanes vangilaagrist 28. mail 1956. Tal õnnestus jätkata poolelijäänud õpinguid. 1961. aastal lõpetas Endel kunstiinstituudi kunst-nik-graafikuna.

Kunstnikuna saavutas Endel kiiresti tunnustuse. Juba üliõpilasena 1960. aastal märgiti tema tööd diplomiga aasta parimate raamatute võistlusel. 1962. aastal toimunud plakativõist-lusel võitis ta neli preemiat ning võeti samal aastal Eesti Kunstnike Liidu liikmeks. E. Palmiste esines korduvalt edukalt nii Moskvas toimunud ülelii-dulistel näitustel kui ka traditsiooniks saanud Balti riikide näitustel. Ta võitis mitmeid preemiaid ja võeti oktoobris 1974 NSVL Kunstnike Liidu liikmeks. 1962. aastast Eesti Riiklikus Kirjastu-

ses töötades sai temast tunnustatud kujundusgraafik, kelle tööd on jääd-vustatud kümnete raamatute kaudu.

Memento liikmeks astus E. Palmiste organisatsiooni asutamisel 1989. aasta kevadel. Ta võttis Eesti delegatsioo-ni liikmena osa augustis 1989 Vene-maa Memoriaali organiseeritud Molo-tov-Ribbentropi kuritegeliku pakti 50. aastapäeva tähistavast rahvusvahelisest näitusest ja konverentsist. Hiljem liikus selle näituse ekspositsioon, kus olid ka tema plakatid, edasi teistesse Liidu piir-kondadesse. See näitus oli üks tugevaid surveavaldusi paljude teiste seas selleks, et MRP pakt kuulutati detsembris 1989 õigustühiseks. Tallinnas Matka-majas korraldas E. Palmiste 1990. aasta suvel nõukogude okupatsiooni algust tähistava näituse pealkirjaga “Ja siis nad tulid”. 1991. aasta suvel oli ta No-rilski ekspeditsiooni Eesti meeskonnas. Ühise tööna püstitati tookord Norilskis Eesti, Läti ja Leedu mälestusmärgid meie hukkunud ja kannatanud saatu-sekaaslastele. Aasta varem olid kol-me Balti riigi meeskonnad püstitanud seal Laama järve juures mälestusmärgi hukatud ning hukkunud ohvitseride-le. Nii kujunes eestlaste, leedulaste ja lätlaste ühise töö tulemusena Norilski memoriaalkompleks, mis avati 10. au-gustil 1991.

5. mail 1990 valiti E. Palmiste Me-mento Tallinna Ühenduse volikogu liikmeks, seejärel sai temast eestseisuse liige ning 1991. aasta septembris valiti E. Palmiste Memento Tallinna Ühen-duse esimeheks. 16. märtsil 1994 valis

volikogu ta Eesti Memento Liidu esimeheks. E. Palmistest sai organisatsiooni juht enam kui kümneks aastaks. Tema tegevus endiste poliitvangide, Memento organisatsioonide, muinsuskaitse seltside ja vabadusvõitlejate ühenduste tegevuse korraldamisel oli väga laiaula-tuslik. Memento ja Eesti Muinsuskaitse Selts korraldasid 25.-26. märtsil 1994 esindusliku konverentsi teemal „Eesti rahva ja riigi vastu toime pandud ku-riteod“ ning seda juhatsid Endel Palmiste ja muinsuskaitse esimees Mart Aru. Sakala kultuurikeskuses läbi viidud kahepäevane konverents oli Memento suurim üritus pärast unustamatut asu-tamiskoosolekut Linnahallis 25. märtsil 1989. Ettekannetega esinesid konve-rentsil peaminister Mart Laar, Riigikoh-tu esimees Rait Maruste ning paljud tuntud teadlased ja ühiskonnategelased. Endel Palmiste, pastor Vello Salum ja Harjumaa Memento juht Heino Jalakas olid kolm eestvedajat, kes paljude aasta-te jooksul töötasid Pilistveres eesti rahva murekividest alguse saanud Genotsiidi Ohvrite Memoriaali rajamiseks. Eesti Kujundusgraafikute Liidu liikmena ning kogenud kunstnikuna andis Endel suure panuse memoriaali projekti teostamisel.

E. Palmistet kui kunstnikku jää-vad meenutama kümned omapäraselt kujundatud raamatud. Nende seas on peaaegu kõik Eesti Memento Liidu ni-mekirjaraamatud, paljude saatusekaas-laste koostatud raamatud ja sihtasutuse Valge Raamat uurimistööde raamatud. Tema viimaseks tööks kunstnikuna jäi 2013. aastal ilmunud raamat 14. juunil 1941 Venemaale küüditatud eesti laste saatusest.

Teenete eest Eesti riigi ees sai Endel Palmiste 2002. aastal Vabariigi Presi-dendilt Eesti Punase Risti IV klassi teenetemärgi. Aukirju, diplomeid ja tänukirju tehtud tööde eest tuli palju, kuid küllap tähtsamaks temale oli sü-damlik tänu saatusekaaslastelt. Nagu näiteks Tänukiri 1998. aastal Eesti Endiste Poliitvangide Liidult. Vaata-mata läbielatud ränkadele vangilaagri aastatele oli Endel alati lahke ja hea-tujuline kaaslane. Sellisena jääb ta meelde sadadele mementolastele, kelle murede lahendamiseks ta väga hoolis. Tagasihoidliku Endel Palmiste elu oli pühendatud oma rahva teenimisele.

*Eesti Memento Liit
Eesti Endiste Poliitvangide Liit*

Minu mälestused Siberist

Küüditamise ajaks elasid meie perega ühise katuse all veel isa venna Arnoldi naine ja poeg ning minu kaks vanaema: isa ema Elisabeth ja ema ema Taali Varres. Nendest oli küüditatute nimekirjas vaid meie pere – ema kolme lapsega. Ometi teatas vanaema Taali emale: „Kuhu ma sind üksinda lastega lasen, ma tulen teiega kaasa.“ Ja tuligi.

Küüditamise ööst 25.märtsil 1949 ei mäleta ma õieti midagi. Olin peaaegu kolmene. Kolme päeva pärast oleks olnud sünnipäev. Ema jutu järgi taotud kella poole nelja paiku öösel uksele. Küüditajad olevat sõitnud tuledeta autoga kuni nn. rehemäeni, mis asus elumajast kõrgemal künkal. Seejärel alles suunanud autotuled elumajale, mida sõdurid piirama asusid. Kui asjad enam-vähem koos, alanud sõit Jõhvi jaama küüdiešloni juurde. Seda mäletan selgesti, et vanaema tahtis mulle mantlit selga panna, kuid mina üldse ei tahtnud, ning siis seda, kuidas vanaema mind üle kasti ääre tõstis. Seejärel asuti koos teistega sõitma teadmatusse.

Küüditatekonnal, kui lubati juba üksikuil tatraputru tooma minna, kohustus ema oma täditütrel Salme Kõrvoja, kellega otsustati, et üritavad ikka kokku hoida.

Pärast mahalaadimist Abakanis järgnenud – ema meenutuse järgi – kõige ohtlikum teekond üle Jenissei juba veega kaetud jõe jää, vedades enda järel kompsudega kuhjatud kelkusi ja regesid. Jenissei vastaskaldal Minusinskis pandi meid autodesse ja viidi Karatuši rajooni keskusesse. Seal auto numbrite järgi jaotati sovhoosidesse.

Sovhoosis jaotati inimesed töövõime järgi. Esimesse ja teise töövõimelised ja kolmandasse kõik ülejäänud (vanurid ja lapsed). Tserjomuška külas määrati meie pere sovhoosi 3. fermasse (farmi), kus oli 3 maja: kontor, lasteaed ja maja küüditatuile, mis aga oli küüditatute hulga jaoks liiga väike. Pered pandi elama lasteaeda, kontoris. Ruumi oli nii vähe, et ase oli aseme kinni ja kui tahtsid öösel asjale minna, pidid ronima üle teiste magajate. Hiljem ehitati maju juurde, majad tehti alati pooleks, ühel pool küüditatute pere ja teisel poolel oli kohalik pere. Meie saime koos Kõrvoja perega omaette elamise.

Esmane kohanemisaeg oli väga raske. Ema töötas suvel heinatöödel, talvel vedas härjarakendiga loomadele vett. Iga vaba minutit kasutas õmblustööks kaasavõetud õmblusmasinaga. Toidu hankimisel oli suureks toeks Ulem-Soetuki küla, kus käidi riidekraami toidu vastu vahetamas. Väga suureks abiks oli perele vanaema Taali, seda mõistsime alles pärast vanaema surma 1952. aastal. Ta ei pidanud paljaks 10 km kauguselt Soetuki külast jahukotti tassida, kordagi peatumata kartusest, et ei jõua pärast puhkepausi enam kotti selga tirida.

Eestist meil pakke saada eriti ei olnud, sest mitmed lähisugulaste pered, nagu onu Bernhardi (ema venna) pere, olid samuti küüditatud Siberisse.

Kui ühel 1956. aasta veebruarikuu päeval koolist tulim, oli meie toas võõras mees. Teretasin teda vene keeles, millele järgnes toasolijate naer. Selgus, et olin vene keeles tervitanud oma vanglast vabanenud isa.

See oli aasta, mil küüditatud hakka-

sid Eestisse naasmiseks palvekirju kirjutama. Siin oli meile suureks abiks vene keelt hästi valdav Salme Kõrvoja, kes kirjutas palvekirja veebruaris.

Novembris 1956 saimegi kojusõidu loa, välja arvatud minu vanem vend, kes pidi veel aastaks Siberisse jääma. Seda nõuti vennalt seoses äsjase kombinaterite kursuse lõpetamisega. Olgu lisatud, et kui küüditatud saabusid, siis esialgu suhtuti eestlastesse umbusklikult ja tõrjuvalt – kes teab, mida need eestlased laudas korda saadavad. Kuid äratuleku ajaks olid eestlased muutunud kõige hinnatumateks töolisteks, mistõttu hakati neid igati keelitama ja meelitama, et nad sinna jääksid. Nii pidi ka isa kolm korda passide järel käima ja kuulma soovitusi Siberi jäämiseks. Lubati maad ja muid hüvesid. Isal kargas siis hing täis ja pörutas: „Kas ma tulim turule või miilitsasse!“. Lõpuks visati siis isale passid kätte. Neil oli kahju ära lasta kolme töökata naist ja kolme töökata meest (mõlemad minu vennad ja isa olid tublid traktoristid). Lõpuks täitus meie soov: „Eestisse, koju!“

Tagasisõit algaski 1957. aasta veebruaris. Siis oli meid juba rohkem kui Siberisse tulles, hoolimata sellest, et vanaema jäi Siberi mulda. Nimelt olid mõlemad minu vennad abiellunud, neist Antikul ka pisitütar peres.

Meil lubati tulla kodukohta Iisakusse. Veelgi enam, Vaikla külanõukogu esimees soovitas kodumaad kolhoosilt tagasi osta. Nii isa ka toimis. Saime tagasi kodumaja, kuigi vahepealsete üürnike poolt lõhutuna. Aga ikkagi – see oli meie oma kodu!

Viire (Rannamäe) Pent

Fotod: Harjumaa Memento Ühenduse kogu

Keila – kaks päeva Eesti pealinn

Igal aastal 22. septembril sõidetakse Keilast Kumna teeristil paikneva mälestuskivi juurde, et mälestada 1944. aastal Eesti iseseisvuse eest võidelnuid.

Katkend ajaloolase Mati Mandeli koostatud brošüürist “Kui Keila oli Eesti pealinn”:

“Kas Keila oli tõesti millalgi Eesti pealinn? Iga vähegi selle paiga ajalooa tuttav inimene vastaks: mõttetus, midagi sellist pole iialgi olnud! Ometi on teada poolteist või kaks päeva, mil Keilat võis vähemalt tinglikult vaba Eesti pealinnaks pidada. Tõsi, Keilas ei asunud noil päevil ei Eesti valitsus ega parlament, sealt ei lähtunud rahvale mingeid olulisi seadlusi ega suuniseid. Kuid midagi Eesti riigi iseseisvuse nimel siis Keilas siiski teha üritati!

Millistest päevadest on jutt? 22. ja 23. septembrist 1944! Siis koondusid just nimelt Keilasse Saksa sõjaväest deserteerinud ning Saksamaale viimiseid keeldunud noored eestlased, et üritada Eestile lootusetus olukorras veel Punaarmee peatada ning Eesti iseseisvust taastada.”

Kõneleb Mati Mandel, esiplaanil kaks viimast alles jäänud Kumna lahingus osalejat.

Palju õnne, Rein Väli!

Iseseisvuspäeval tunnustas Vabariigi President Valgetähe V klassi teenetemärgiga Rein Väli, kes on Memento Liidu asutajaliige, ühtlasi kauaaegne liidu juhatuseliige ning juba kakskümmend kaks aastat Saare maakonna Memento Ühenduse juhatuses esimees. Meie õnnesoovid!

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE

Memento Teataja
toimetaja

Head Memento Teataja lugejad!

On toimunud Riigikogu valimised, tööle on asunud valitsuse uus koosseis. Tervitatakse on, et siseministrina, kelle haldusalasse kuuluvad repressioonide probleemid, jätkab Hanno Pevkur ning justiitsministrina alustab Urmas Reinsalu, kes on tunneb samuti hästi neid probleeme. Loodame, et Eesti Memento Liidu ning Isamaa ja Res Publica Liidu ja Reformierakonna vahel sõlmitud koostöölepped jõuavad tulemusteni.

Täna kõiki, kes saatsid lehele kirjutiisi ja fotosid. Loodan, et andestate need kärped, mida meie lehe piiratud maht tingis, ning saadate sama huvitavat materjali ka järgmisesse lehte, mida on võimalik kokku panna oktoobrikuus.

Tähistagem kõikjal väärrikalt 14. juuni leinapäeva ning 23. augustil Piliistveres kommunismi- ja fašismiõhvrite mälestuspäeva. Seiskem selle eest, et priius oleks meie reliikvia ning hoidkem au sees rahvatarkust.

Head mementolased!

Seekordse mälestuste kogumise võistluse teemal “Siberist tagasi koju” tähtaega pikendasime

25. juunini k.a

Aadressil konkurs@iber.ee on oodatud on nii küüditatute endi kui noorema põlvkonna kaasabil kirja pandud mälestused.

Paremaid töid premeerime vanuserühmade kaupa ja avaldame need taas raamatuna.

Täpsemat infot ja nõuandeid leiate koduleheküljelt www.siberilood.ee

Korraldajate nimel
Janeli Jallai, 522 9093

Memento iihendused õnnitlevad!

HARJUMAA

90
Helje Kuus
85
Helju-Belaine Mänd
80
Aino Kask
Ado Kuningas
75
Väino Kivilo
Jüri Laanes
Mare Priisalu
Uno Puusepp
Rein Vill
70
Anne Kullamaa
Endla Reintamm
65
Elle Uusalu
60
Ants Leitmäe

JÕGEVAMAA

90
Sulev Vaasna
Evald Nessler
85
Aino Paju
Riita Sarv
Elli Tõnts
Valve Tõntsu
80
Valve Zopp
Jaan Õunap
75
Rein Laisalu
Mati Reim
Helgi Teugijas
70
Ats Abroi
Leili Susi
Kalle Sälük
Valve Tepp
65
Valeria Reisenbuk

JÄRVAMAA

90
Leida Toru
80
Ilmi Salm
Anne Viitmann
75
Tiiu Tiitsma

LÄÄNEMAA

75
Elvi Varik
60
Ants Siig
Olavi Tutt
NARVA
90
Osvalda Vorobjova
85
Ellen Kontratjeva
75
Sirje Pogorelski
Valentina Nikitina

PÄRNUMAA

90
Hilda Soobik
85
Arvet Kasearu
Helju Suursaar
Are Vlassov
80
Ilse Juhansoo
Heino Kuntu
Erna Plaks

RAKVERE

95
Endla Kupp
85
Leo Saluste
Maret Terav
Evi Valk
80
Vilma Kivirand
Evi Käärt
Elina Liivaste
Ellu Tiimus
Leili Veelma-Reemet
Juta Vikov
Rein Viljak
75
Aili Kärtner
Koit Laidla
70
Elve Laas
Jaanus Nõmm
Raul Raidma
Aide-Armilde Virkus
65
Anne Unuks

TALLINN

terve 2015 aasta
101
Leo Ginovker

95

Astra Ellmann
Magda Talvar
90
Vilma Jõesalu
Ester Rank
85
Eino Eiskop
Villem Hahndorf
Aino Olev
Ageeda Paavel
Naima Ploom
Mall Pool
Eda Puksov
Ild Ratas
Aino Roos
Gilda Sabbo
Delia Saneberg
Anna Soboleva
Saima Sölg
Arvo Virkus
Leo Õispuu
80
Helgi Ait
Maimu Kruuk
Mare Muuk
Ülo Ojatalu
Reet Pikat
Ilmar Priimets
Elle Rüstern
Mare Saks
Maie Taliku
Mai Tammeaid
Uuno Tomasson
Aime Vellevoog
Malle Vesilind
75
Anne Ellen
Juho Heinrand
Viivi Jasper
Hilja Jänes
Hele-Mai Ladvik
Riina Laidvee
Heili Leemet
Jaak Leemet
Eevi-Maie Nazarova
Rutt Polis
Aasa Poltav
Laine Priimägi
Mall Põldoja
Hugo Pärtel
Anne Undusk
70
Regina Hemmelberg
65
Merike Lipp-Meister

TARTU

90
Aksel Ojaste
80
Viivi Lesta
Mall-Aime Märtnmaa
Meeli Utsar
75
Tiina Metsakuru
Aino Mustimets
Tiia-Reet Pehka
Helvi Päri
70
Sirje Logina
Anti Maiste
60
Maie Esperk
Sirje Talv

TÖÖPATALJONLASTE ÜHING

95
Ernst Pärna
90
Jaanus Tasula
85
Leida Kosjatšenko
Hugo Pikerpöld

VALGAMAA

90
Veera Nõges
Endel Reiljan
85
Elmar Keek
80
Heljo Solna-Kannel
75
Aili-Anita Kindma
Ülo Pettai
70
Tiiu-Reet Tamm

VILJANDIMAA

101
Silvi Rõuk
95
Eva Ganitševa
90
Salme Tiisler
85
Malle Klemm
Endel Konrad
Lidia Õunapuu
80
Ants Lond
Maie Lond

Vello Moks
Otto Nõges
Maimu Närripä
Valve Paal
Lembit Rantsus
Ellen Seller
Evi Tüllinen
Helvi Viilip
75
Aare Arusoo
Olvi Jallai
Tiiu Laanemets
Elli Lepp
Ilme Mikkor
Eevi Pajor
Helmi Riisenberg
Kadri Vollmann
Vello Viltmann
Eda Vändre
70
Aime Aasamäe
Kaljo Mängel
Kalju Tasak
Luule Ülesoo
65
Kalju Viisut
60
Endel Arba
Maia Pärna

VÕRUMAA

90
Koidula Glaser
Lehte Rebaste
Alli Samason
85
Karin Laine
Viive Loog
Maria Pinnar
Aino Saan
Aino Teder
Helju Vaaks
Sulev Valge
80
Hedvig Sisask
Olev Vasser
Valve Zopp
75
Elmar Kangur
Küllli Lauring
70
Arnold Jaanimets
Linda Tikmann

*Palju
õnne!*

Memento Võrumaa Ühenduse juhatus Võru raudteejaama ees.

Meie read hõrenevad iga aastaga, järelejäänud saatuskaaslast ei või me tähelepanuta jätta. 2014. a. möödus 65 aastat suurest märtsiküüditamisest, järgmisel aastal möödub 75 aastat 1941. a. juuniküüditamisest. Järjest vähem on meie hulgas neid, kes seda rasket aega mäletavad. Kuid just nendel inimestel on, mida meenutada ja millest noortele jutustada.

Võrumaal oli 2014. a. algul Memento ühendusse koondunud 98 siberlast. Seoses rinnamärkide „Eestist küüditatu“ kätteandmisega palusime kõigil seni registreerimata saatuskaaslastel endast teada anda. Ja kui me enamikuga nendest juunis kohtusime, olid nad rõõmsad, et neid pole unustatud. Praegu on Memento Võrumaa Ühenduse nimekirjas 177 represseeritud. Seda ainuüksi praeguselt Võrumaalt. 1949. a. aga oli ka Põlvamaa Võrumaa koosseisus. Seega tuli meil hakata tegelema ka sealsete küüditatutega. Meid abistasid vallavalitsused, Põlva Maavalitsus ja Põlvamaa Omavalitsuste Liit. Selle koostöö tulemusena lisandus organisatsiooni ligi 50 seni tähelepanuta olnud saatuskaaslast, nende hulgas ka Irkutski oblastis sündinud ja nüüd Põlvamaal elav Roman Parmas, kes võttis põlvamaalaste nimekirja täiendamise enda kanda. Täna on avalduse Võrumaa Mementoga ühinemiseks andnud 142 Põlvamaa represseeritud.

Sel aastal saavad nad ka oma mälestuskivi Pilistvere memoriaalis. Kivi valmistab AS Järvakivi, kelle poolt on paigaldatud ka 2013. a. Pilistveres avatud Jõgevamaa mälestuskivi. Kivi tegemist ja paigaldamist rahastavad Eesti Memento Liit 1500.- euroga ja Põlvamaa Omavalitsuste Liit 2635.- euroga. Kivi avamine toimub 22. augustil, kui Pilistveresse kogunevad represseeritud üle vabariigi, et tähistada MRP aastapäeva. Siinkohal suur aitäh Põlva maavanemale Ulla Preenenile ja Põlvamaa Omavalitsuste Liidu esimehele Kaido Kõivule, kellega on meil välja kujunenud tihe ja tulemuslik koostöö ka siberlaste kohapealsete kokkutulekute korraldamiseks. On heameel, et oleme suutnud Põlvamaa represseeritud taas koos käima ärgitada. Samasugune hea koostöö toimib Memento Võrumaa Ühendusel ka Võru Maavalitsuse, Võru Linnavalitsuse ja Võru Linnavolikoguga, kes meie tegemisi igati toetavad. Küüditamisaastapäevade tähistamisel on alati kaasa löönud ka Kaitseliidu Võrumaa Malev eesotsas malevapealik major Urmas Vahteriga ja Kaitseliidu Põlva Malev, malevapealikuks major Janel Sakk. Lippurite ja abilisena on kokkutulekul väljas Kaitseliidu malevate kodutütreid ja noorkotkad ja naiskodukaitsi.

Võrumaa küüditatud on aastaid koos käinud Võru surnuaial enamlaste ohvrite mälestuskivi juures. Kuid möödunud aastal otsustasime kohtumispaika muuta. 2014 toimus märtsiküüditamise aastapäeva pidulik tähistamine Võru raudteejaama esisel väljakul, mis tõi inimestele veelgi erksamalt meelde need märts-

Mälestusmiting Verioral Põlvamaal. Fotode autor Maire Kartau.

sikuu päevad 65 aastat tagasi. Üldkoosoleku otsusega alustati Võru raudteejaama ette ka mälestusmärgi kavandamist. Siin on meile seni suureks abiks olnud Võru Linnavalitsus eesotsas ase-linnaapea Kalev Ilvesega. Kuigi tegevus on algusjärgus, loodame paljude inimeste ja organisatsioonide edukale koostööle. Mälestusmärk peaks igale möödujale nähtav olema ja meenutama, millist ülekohut on pidanud Eesti rahvas taluma.

Käesoleval aastal tähistasime märtsiküüditamise aastapäeva Memento Võrumaa Ühenduse eestvedamisel Mõniste vallas Võrumaal, Võrus ja Põlvamaal Veriora raudteejaama ees. Põlvamaa represseeritud jaoks oli tänavune kokkusaamine senistest suurim. Kohal oli ligi sada küüditatud või Venemaa vangilaagrites viibinud. Pärjad küüditatute mälestuskivi juurde asetasid Memento Võrumaa Ühendus, Kaitseliidu Põlva Malev, Põlvamaa Vabadusvõitlejate Ühing ja Veriora Vallavalitsus. Lipurivi assisteerisid Põlvamaa kaitseliitlased, naiskodukaitsjad, kodutütreid ja noorkotkad. Mõniste kooli ees oleva kommunismiohvrite mälestuskivi juurde asetati samuti pärjad ja süüdati mälestusküünlad. Mõniste Hävitatud Eesti Kodu memoriaali juures süütasid kohalikud kodutütreid ja noorkotkad 40 leinaküünalt, tähistamaks küüditamise käigus tühjaks jäänud Mõniste kandi talusid. Ka Võru raudteejaama juurde oli kogunenud ligi 80 inimest, et meenutada 66 aasta taguseid päevi ja süüdata leinaküünlad. Pärji asetasid Võru Maavalitsus ja Linnavalitsus, Memento Võrumaa Ühendus ja Kaitseliidu Võrumaa Malev.

Pakkuda saatuskaaslastele võimalust koos käia on vähim, mida me suudame ilma suuremate rahaliste kulutusteta teha. Uute kohtumisteni!

Silver Sild

Memento Võrumaa Ühenduse esimees, EML aseesimees

Türi Kesklinna kalmistul toimunud tseremooniale kogunes palju inimesi.

Memento Järvamaa Ühendus mälestas märtsiküüditamise ohvreid

Türi Kesklinna kalmistul küüditatute kivi juures mälestati kolmapäeval, 25. märtsil kell 12 märtsiküüditamise ohvreid. Mälestuskünlad süütasid maavanem, Türi valla esindajad, Memento Järvamaa Ühenduse liikmed, Kaitseliidu Türi malevkonna ja Noorte Kotkaste Järva Maleva esindajad. Mälestuspalve pidas EELK Türi koguduse õpetaja Teet Hanschmidt.

Seoses kurva tähtpäevaga on Eesti Memento Liit on andnud välja rinnamärgi „Eestist küüditatud“, mille omanikeks saavad aastatel 1945-1953 Eestist küüditatud ja sel ajal Siberis sündinud küüditatute lapsed. Memento Järvamaa Ühendus andis 25. märtsil 2014 Türi kultuurikeskuses üle mälestusmärgi 22 inimesele. Märke annab üle valivanem Pipi-Liis Siemann.

Fotod: Teet Reier